

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

**на дисертаційну роботу Казанцева Романа Геннадійовича на тему:
«Судово-ветеринарна експертиза трупів тварин за їх різних станів та
залежно від категорії, роду і виду смерті»,
представленої на здобуття наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 211 «Ветеринарна медицина»**

Актуальність теми. З кожним роком більшає кількість слідчих дій і судових справ, пов'язаних із різними аспектами професійної діяльності лікарів ветеринарної медицини. Проте багато питань судово-ветеринарної експертизи залишаються в Україні маловивченими. Все частіше спеціальні ветеринарні знання використовують під час досудового розслідування та судового розгляду різноманітних справ.

Встановлення причини смерті тварини – це одне із питань, яке зазвичай представниками судової гілки влади на стадії досудового розслідування правопорушень проти життя та здоров'я тварин у процесуальному документі про призначення судово-ветеринарної експертизи. Проте багато аспектів встановлення давності і причини смерті у тварин різних видів в Україні до кінці не з'ясовані. У зв'язку з цим тема дисертаційної роботи Казанцева Романа Геннадійовича є актуальною.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій сформульованих у дисертації. Робота виконана на достатній кількості адекватно підібраних тварин. Автором застосовано новітню апаратуру та широкий спектр сучасних методів логічного аналізу, а також емпірико-гносеологічні, патологоанатомічні, гістологічні, гістохімічні, хіміко-токсикологічні методи досліджень, ендоскопію, ультрасонографію, цифрову рентгенографію, магніто-резонансну та комп'ютерну томографію та методи

флуоресцентної гібридизації *in situ*, що дало змогу об'єктивно й різнобічно оцінити особливості судово-ветеринарної експертизи трупів тварин за їх різних станів та залежно від категорії, роду і виду смерті. Всі дослідження проведені методично грамотно, цифровий матеріал оброблений статистично. Висновки та пропозиції виробництву цілком обґрунтовані одержаними результатами та їх співставленням з результатами, одержаними іншими вітчизняними й закордонними дослідниками, та логічно з них витікають.

Новизна і достовірність одержаних результатів полягає в тому, що автором дисертаційної роботи вперше в Україні розроблена комплексна процедура визначення орієнтовної тривалості постмортального інтервалу у собак і котів за морфологічною оцінкою стану тканинних компонентів компактних органів, м'язів, формених елементів крові, інструментальною оцінкою суправітальних реакцій, візуальними ознаками трупної біотрансформації. Виокремлений морфогенез та еволюція ранніх та пізніх трупних явищ, що характеризують відповідні постмортальні інтервали.

На підставі проведених автором дисертаційної роботи досліджень підтверджена доцільність дослідження цитоморфологічної картини селезінки та підшлункової залози собак та котів до появи пізніх трупних явищ у якості експрес-методу (в комплексі з іншими методами) для встановлення давності настання смерті котів та собак.

Показано, що динаміка постмортальної біотрансформації скелетних м'язів трупів тварин важлива для встановлення тривалості постмортального періоду за гіпоксичного танатогенезу в собак і котів впродовж перших трьох діб постмортального періоду.

Розроблені та впроваджені в судово-експертну практику алгоритми проведення судово-ветеринарної експертизи трупів тварин за різних видів насильницької смерті.

Експериментально обґрунтовані судово-експертні критерії смерті тварин від гострої гіпоксії, а також смерті, спричиненої розладами гемодинаміки та за впливу родентицидів.

Відповідно до принципу Сімпсона і правила Саттона охарактеризовані критичні стани з негативною прогностичною медіаною, які можуть спричинити смерть, схожу на насильну.

Встановлено нозологічну структуру летальності собак і котів за результатами ретроспективного аналізу причин смерті у клініках ветеринарної медицини. Показано, що раптова та смерть без очевидних ознак складає 40 % від усієї кількості аутопсій. Деталізовано нозологічну структуру відкритих механічних ушкоджень собак і котів.

Удосконалено методики визначення суправітальних реакцій, зокрема, визначення «зіничної реакції» за фармакостимуляції атропін-пілокарпіном.

Практичне значення одержаних результатів. Запропоновані та практично обґрунтовані методичні підходи до судово-ветеринарної експертизи трупів тварин за їх різних станів та аргументовані «експертні гіпотези» залежно від виду насильної смерті. Одержані автором дисертаційної роботи результати впроваджено в судово-експертну і наукову роботу Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України. Розроблені і впроваджені в практику «Методика судово-ветеринарної експертизи трупів тварин», методичні рекомендації «Порядок вилучення об'єктів судово-ветеринарної експертизи з трупа тварини для лабораторних досліджень» і «Правила судово-ветеринарної експертизи трупів тварин».

Розроблена програмна система «SVS – судово-ветеринарна секція», яка удосконалює можливості планування, перетворює процес дослідження на керовану діяльність шляхом автоматизації складання протоколу судово-ветеринарної експертизи.

Основні положення дисертації використовуються у освітній діяльності для підготовки здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «Магістр» зі спеціальності 211 «Ветеринарна медицина» та у науково-дослідній роботі на кафедрах ряду вищих навчальних закладів України: кафедрі біоморфології хребетних ім. акад. В. Г. Касьяненка Національного університету біоресурсів

і природокористування України, кафедри анатомії, гістології і патоморфології тварин Дніпровського державного аграрно-економічного університету, кафедри нормальної і патологічної анатомії та фізіології тварин Полтавського державного аграрного університету, кафедри ветеринарно-санітарного інспектування, мікробіології, гігієни та патологічної анатомії Сумського національного аграрного університету, кафедри нормальної та патологічної морфології і фізіології Подільського державного університету, кафедри нормальної і патологічної морфології та судової ветеринарії Одеського державного аграрного університету, кафедри ветеринарно-санітарної експертизи, гігієни продуктів тваринництва та патологічної анатомії імені Й. С. Загаєвського Білоцерківського національного аграрного університету, кафедри нормальної і патологічної морфології, гігієни та експертизи Поліського національного університету.

Особистий внесок здобувача. Кваліфікаційна наукова праця є самостійним дослідженням автора. Здобувачем одноосібно систематизовані наукові джерела за обраною темою, проведені експериментальні й лабораторні дослідження, опрацьовані отримані результати, здійснено їх статистичну обробку.

Разом з науковим керівником розроблена загальна концепція дослідження, проведені аналіз і узагальнення результатів дослідження, обґрунтовані висновки та запропоновані пропозиції виробництву, розроблені науково-методичні рекомендації: «Методика судово-ветеринарної експертизи трупів тварин», «Порядок вилучення об'єктів судово-ветеринарної експертизи з трупа тварини для лабораторних досліджень» та «Правила судово-ветеринарної експертизи трупів тварин». Зі статей, опублікованих у співавторстві із науковим керівником, в дисертації висвітлені положення, що є результатом спільних досліджень.

Апробація матеріалів дисертації. Результати досліджень представлено та обговорено на 14 наукових конференціях різних рівнів як в Україні, так і за кордоном:

- Международной научно-практической конференции судебных экспертиз «Современные аспекты судебной экспертизы: теория и практика» (г. Кишинев, 1 октября 2021 г.).
- The 4th International scientific and practical conference «International scientific innovations in human life» (Manchester, United Kingdom, October 20-22, 2021).
- Міжнародній науковій конференції «Єдине здоров'я – 2022», присвяченої 100-річчю кафедр факультету ветеринарної медицини НУБіП України (м. Київ, 22–24 вересня 2022 р.).
- Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченої 35-річчю заснування факультету ветеринарної медицини (м. Житомир, 12-13 жовтня 2022 р.).
- Всеукраїнській науково-практичній конференції науковців, викладачів та аспірантів (м. Харків, 23 травня 2023 року).
- Міжнародній науково-практичній конференції науково-педагогічних працівників та молодих науковців, присвяченої 85-річчю заснування факультету ветеринарної медицини ОДАУ (м. Одеса, 14–15 вересня 2023 р.).
- Міжнародній науковій конференції, присвяченої 125-річчю з часу заснування Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ, 28–29 вересня 2023 р.).
- IX Всеукраїнській науково-практичній Інтернет – конференції, присвяченій проблемам ветеринарної медицини (м. Полтава, 15–16 лютого 2024 р.).
- IV науково-практичній міжнародній дистанційній конференції «Сучасні досягнення та перспективи клінічної лабораторної

медицини у діагностиці хвороб людини та тварин» (м. Харків, 28 березня 2024 р.).

- Міжнародній науково-практичній конференції науковців, викладачів та аспірантів «Актуальні питання ветеринарної медицини: реалії та перспективи – 2024» (м. Харків, 22 травня 2024 р.).
- Всеукраїнській науково-практичній конференції науково-педагогічних працівників та молодих науковців «Актуальні питання судової ветеринарної медицини: реалії та перспективи» (м. Одеса, 23–24 травня 2024 р.).
- Міжнародній науково-практичній конференції «Діджиталізація судово-експертної науки в умовах воєнного стану» (м. Харків, 8 листопада 2024 р.).
- Всеукраїнській науково-практичній конференції лікарів ветеринарної медицини та здобувачів вищої освіти, присвяченої пам'яті д. вет. н., проф. О. А. Ткаченка (м. Дніпро, 3–14 грудня 2024 р.).
- 17th Annual Veterinary Forensic Sciences Conference and 5th Congress of the Italian Society of Veterinary Forensic Sciences (Cagliari, Italy, 15-17 May 2024).

Повнота викладення основних положень дисертації в опублікованих працях. Основний зміст дисертації викладений у 29 наукових працях, них 1 стаття у фаховому виданні України, включеному до міжнародних наукометричних баз даних (Scopus та Web of Science Core Collection), 9 статей у наукових фахових виданнях України, 13 тез наукових доповідей, 1 методика судово-ветеринарної експертизи трупів тварин (zareestrovana u Reestri metodik provedennia sudovih ekspertiz Ministerstva yustitsii Ukraini), 2 науково-методичні рекомендації. Отримано 3 свідоцтва про реєстрацію авторського права на твір.

Аналіз дисертаційної роботи. Дисертаційна робота викладена на 333 сторінках комп'ютерного тексту, містить анотацію, вступ, огляд літератури, матеріал та методи виконання роботи, результати власних досліджень, аналіз та узагальнення результатів досліджень, висновки, пропозиції виробництву, а також 7 додатків. Матеріали дисертаційної роботи проілюстровані 10 таблицями та 357 рисунками. Список використаної літератури містить 202 посилання.

Загальна характеристика роботи.

Розділ «Вступ» написано на 11 сторінках. Він містить необхідні дані про характер роботи, її мету, наукову новизну та практичне значення. В цій частині роботи викладені основні положення дисертації, показані методи вирішення поставленої проблеми.

Розділ «Огляд літератури» (22 сторінки) включає 3 підрозділи, в яких автор приводить і узагальнює дані світової літератури щодо тенденцій проведення судово-ветеринарного дослідження трупів тварин, можливостей судово-ветеринарної діагностики тривалості постмортального періоду і сучасних аспектів судово-ветеринарного дослідження трупів тварин за їх різних станів та видів смерті, а в кінці робить узагальнююче заключення, в якому показує стан вивчення проблеми. Цей розділ змістовний, добре написаний, повністю відображає сучасний стан досліджень.

Розділ «Матеріал та методи виконання роботи» (13 сторінок) складається з 3 підрозділів, які містять усі необхідні дані про організацію та напрями досліджень, проведених при виконанні дисертаційної роботи, матеріал, об'єкти, методи та алгоритм досліджень. У цьому розділі приведено обґрунтування методів досягнення мети, поставленої при виконанні дисертаційної роботи. Приводиться схема та методика досліджень. Аналіз цього розділу дозволяє зробити висновок, що всі дослідження проводились на сучасному обладнанні та високому науковому і методичному рівнях.

Розділ «Результати власних досліджень» (135 сторінок) містить 14 підрозділів, у яких представлено результати досліджень концептуальних засад проведення судово-ветеринарної експертизи трупів тварин, обґрунтування судово-експертних критеріїв постмортальних інтервалів біотрансформації трупів тварин за їх різних станів, інтегральних судово-експертних критеріїв окремих видів танатогенезу тварин та розробка програмної інформаційно-експертної системи для оптимізації обробки результатів судово-ветеринарного дослідження трупів тварин.

Всі підрозділи власних досліджень написані на високому науково-методичному рівні й ілюстровані якісними, цікавими і дуже інформативними таблицями та власноруч одержаними фотографіями.

У розділі «Аналіз і узагальнення результатів досліджень» (22 сторінки) проведено глибокий, всебічний, побудований за всіма законами логіки аналіз і обговорення одержаних результатів та порівняння їх з даними наукової літератури. Цей розділ написаний професійно і характеризує дисертанта як всебічно підготовленого та високо ґрунтованого науковця.

На основі фактичного матеріалу автором дисертаційної роботи зроблені обґрунтовані висновки (розділ «Висновки» – 4 сторінки) та пропозиції виробництву (розділ «Пропозиції виробництву» – 1 сторінка).

Таким чином форма, обсяг і характер викладення дисертаційної роботи Казанцева Романа Геннадійовича на тему: «Судово-ветеринарна експертиза трупів тварин за їх різних станів та залежно від категорії, роду і виду смерті» відповідає вимогам до дисертацій, представлених на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 211 «Ветеринарна медицина».

ЗАУВАЖЕННЯ І ЗАПИТАННЯ ДО ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

1. На ст. 22 Ви стверджуєте, що «Нині відсутні юридично закріплені регламентовані процедури проведення СВЕ трупів тварин». Проте техніко-криміналістичні засоби та методи дослідження речових доказів, у тому числі й трупів тварин, які також є речовими доказами, регламентовано

процесуальними кодексами України та низкою інших затверджених документів.

2. Судово-ветеринарний розтин Ви проводили методом часткової евісцерації. У той же час у криміналістиці часто застосовується метод розтину трупів тварин по шарам тіла, який при певних судово-ветеринарних дослідженнях має свої переваги. Чому Ви не застосовували цей метод?

3. На фотографіях у дисертаційних роботах зазвичай роблять відповідні позначки, які розшифровують у підписах цих фотографій. Це робить наочний матеріал чітко зрозумілим. У Вас позначки і їх розшифровка у підписах до частини фотографій відсутні (наприклад, фотографії А.229, А.239, А.312 та деякі інші).

4. У роботі вживаються вислови «цитоморфологічні деструкції компактних органів» та «деструктивно змінені клітини». Поясніть, будь ласка, що саме мається на увазі під цими термінами? Чи існують більш точні морфологічні або гістологічні характеристики, які Ви могли б застосувати?

5. У дослідженні згадано про використання «фотоскрінів об'єктів експертизи». Поясніть, будь ласка, як саме ці матеріали були отримані та використані в межах методичного забезпечення експертизи? Чи йдеться про фотофіксацію морфологічних змін, або про скріншоти із цифрових систем?

6. Висновки у дисертаційній роботі завеликі і перевантажені матеріалом, що робить їх більш важкими для сприйняття.

7. У назві підрозділу 3.3.5. «Обґрунтування танатогномонічних патернів смерті тварин внаслідок впливу хімічних речовин», можливо, доцільніше замінити формулювання *«внаслідок впливу хімічних речовин»* на *«за окремих випадків отруєнь»*? Чи погоджуєтесь Ви з тим, що другий варіант є точнішим з точки зору судово-ветеринарної експертизи?

8. У роботі Ви згадуєте про застосування рубрифікованих морфологічних позицій під час судово-ветеринарного розтину трупів собак. В якому саме випадку, згідно з Вашою методологією, слід враховувати супутні та фонові нозологічні одиниці? Як вони впливають на експертний висновок?

9. У роботі присутні граматичні і стилістичні помилки.

Незважаючи на наявність окремих недоліків у дисертаційній роботі, вважаю, що в цілому вона є значним внеском в науку і практику судової ветеринарної медицини. Загальна оцінка роботи – позитивна.

ЗАКЛЮЧЕННЯ

У результаті детального ознайомлення з дисертаційною роботою Казанцева Романа Геннадійовича на тему: «Судово-ветеринарна експертиза трупів тварин за їх різних станів та залежно від категорії, роду і виду смерті» вважаю, що вона являє собою закінчену наукову працю. Робота грамотно написана, добре оформлена, легко читається. Виконані на високому методичному рівні та достатній кількості тварин дослідження доповнюють ряд теоретичних положень і можуть бути використані на практиці.

Вважаю, що дисертаційна робота Казанцева Романа Геннадійовича на тему: «Судово-ветеринарна експертиза трупів тварин за їх різних станів та залежно від категорії, роду і виду смерті» за формою, об'ємом та змістом відповідає вимогам до дисертацій, представлених на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 211 «Ветеринарна медицина», а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 211 «Ветеринарна медицина».

Офіційний опонент

професор кафедри біоморфології хребетних
ім. акад. В.Г. Касьяненка НУБІП України,

доктор ветеринарних наук

Борис БОРИСЕВИЧ

12.06.2025 р.